

IDENTIFIKACIJA ZNAČAJNIH POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA U OPĆINI ŽEPČE

***pripremila:
Razvojna agencija Žepče***

Žepče, srpanj/juli 2014

Uvod

Namjena informacija, koje su ovdje date, je prikazati opću sliku o poljoprivrednim proizvodima koji su prisutni na području općine Žepče. Identificiranje značajnih poljoprivrednih proizvoda je urađeno u okviru projekta „Pristup tržištu malih farmara u BiH“ kojeg provodi OXFAM Italija, a na području općine Žepče implementira Razvojna agencija Žepče, i projektnog zadatka: „Rad na boljem tržišnom pozicioniranju jednog proizvoda sa područja Žepča (Identifikacija značajnijih poljoprivrednih proizvoda sa kratkim opisom gdje se i kako prodaju u Žepču)“.

Kao kriteriji uzeti su broj proizvođača, godišnja proizvodnja, stupanj finalizacije proizvoda i podrška šire zajednice navedenoj proizvodnji.

Na temelju dostupnih podataka identificirani su slijedeći proizvodi:

1. Jagodičasto voće – malina

Malina je na općini Žepče postala vodeća voćna vrsta. Najveći broj zasada je na području Željeznog polja koje je pokretač podizanja zasada maline u ovoj općini. Uzgoj maline se proširio i na ostala područja općine Žepče, Ozimicu, Vitlace, Bljuvu, Vrbicu i Gornji Lug. Sorte koje su uzgajaju su Miker, Wilamette i Polka.

Najznačajniji proizvođači maline su članovi 2 zadruge i 3 udruženja s područja općine Žepče:

Br.	Naziv udruženja/zadruge:	Broj koopreanata/članova:	Godina osnivanja:
1.	PZ "Poljar"	500 kooperanata	2002.
2	PZ "Žepčaki Rolend"	200 kooperanata	2011.
3.	UP"Proizvođači maline kooperanti Željezno Polje-Žepče"	350 članova	2005.
4.	Udruženje invalidi poljoprivrednici „PATRIOTI“	150 članova	2009.
5.	Udruženje „ŽITOPLOD“ Žepče	50 članova	2012.

Za malinu postoji siguran otkup. Najveći otkupljivači maline su: "Klas" Sarajevo; „Hekoprom“ Bugojno; „Armani trade“ Žepče i „Pronatura“ Zenica.

Malina se prodaje u svježem stanju i uglavnom izvozi na strano tržište. Kvalitet domaćih svježih plodova je osigurao kontinuitet dobre suradnje između proizvođača i otkupljivača, a površine pod nasadima se iz godine u godinu povećavaju, kao i broj kooperanata.

Ukupna površina pod nasadom maline na području općine Žepče iznosi 81 ha. Ukupna godišnja količina proizvodnje maline iznosi oko 480 t godišnje, a samo područje Željeznog Polja ima zasađeno oko 50 ha maline. Općina Žepča je druga po ukupnoj količini proizvedene i otkupljene maline, odmah poslije područja Srebrenica i Bratunac.

Vrlo male količine maline se prerade u razne prerađevine kao što su sok, đem, kompot ili rakija. Uglavnom je to prerada na obiteljskim gospodarstvima za vlastite potrebe. Specijalizirane prerade plodova maline nema.

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • povećanje potražnje za malinom u svijetu (90% proizvodnje tržišno orijentirano) • stabilnost prinosa i povećana potražnja za lokalno proizvedenom svježom hranom • interes proizvođača za povećanjem proizvodnje zbog visoke profitabilnosti proizvodnje • povoljni agroekološki uvjeti u odnosu na ostale zemlje u susjedstvu • dobar kvalitet proizvoda • dovoljno radne snage • podrška resornog ministarstva za jačanje ove proizvodnje 	<ul style="list-style-type: none"> • slaba mogućnost čuvanja proizvoda u svježem stanju, neophodna brza dostava u hladnjaču • nepostojanje prerađivačkih kapaciteta • nedostatak mehanizacije za obavljanje radova u malinjacima • fragmentiranost zasada (nizak obim proizvodnje po uzgajivaču)
PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • proizvodnja maline je od strateške važnosti za poljoprivredu u regiji • pozitivan učinak na razvoj ostalih gospodarskih djelatnosti • mogućnost za korištenje u proizvodnji slatkiša, sokova i pekmeza • proizvodnja tradicionalnih proizvoda • proizvodnja s geografskim porijeklom • dostupnost visokokvalitetnih sadnih materijala • kombiniranje tradicionalnih proizvoda od malina sa mogućnostima u turizmu • uvođenje modernih tehnologija 	<ul style="list-style-type: none"> • proizvodnja maline je često ograničena i visoko zavisna od utjecaja organizacijskih i ekonomskih uvjeta • povećanje proizvodnje malina u brojnim zemljama svijeta (Rusija, Poljska, Čile, Kina, itd.). • fluktuacije cijena na tržištu maline • sezonsko voće ima kratak rok trajanja (kratak period upotrebe) – ako se ne preradi • nepogodni klimatski uvjeti truljenje) • nedostatak primjene modernih tehnologija u proizvodnji (navodnjavanje, protugradna i protumrežna zaštita)

2. Jabuka

Voćarstvo je grana poljoprivrede koja se iz godine u godinu sve više intenzivira, podižu se novi zasadi prvenstveno jabuke, kako kultiviranih sorti tako i autohtonih. Od ukupne površine općine Žepče na voćnjake otpada 7 378 974 m² ili 138 ha (16% ukupne površine). Prema posljednjim podacima na općini Žepče bilo je zasađeno 84 260 stabala jabuke. Ako uzmemo da su to intenzivni uzgojni oblici s prosjekom 40 kg plodova po stablu dobijemo da se u Žepču godišnje proizvede oko 3 370 tona jabuke.

Najzastupljenije kultivirane sorte jabuke koje se uzgajaju na području općine su: Red Delicious, Golden Delicious, Idared i Granny Smith. Od autohtonih sorti uzgajaju se Petrovnjača, Kanjuška, Kožara, Torulja, Kraljica i dr.

Autohtono voće je prisutno na svakom gazdinstvu sporadično sa većim ili manjem broju sadnica. Primjetno je da se sve veći broj domaćinstava u zadnje vrijeme vraća sadnji autohtonog voća, što je bitan pokazatelj tradicije uzgoja jabuke na ovom području, koja se i dalje nastavlja.

Najveći proizvođači jabuke na području općine Žepče su poljoprivredna gospodarstva u vlasništvu:

- OPG Ivan Barbarić, (3 600 stabala)
- OPG Željko Šumić (600 stabala)
- OPR Ivan Lučić (400 stabala).

Prodaja svježih plodova se vrši u lokalnim supermarketima, trgovinama, tržnicama i na vlastitom gospodarstvu. Prerada jabuke se u Žepču ne radi, ili se radi u sklopu obiteljskih gospodarstava za vlastite potrebe.

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • tradicija • povoljni poljoprivredno-klimatski uvjeti • stabilnost prinosa • rasprostranjenost • dobar kvalitet proizvoda • mogućnost prelaska na organsku proizvodnju određenih sorti • niski troškovi radne snage (radnici bez odgovarajućih stručnih kvalifikacija mogu se angažirati u proizvodnom ciklusu) • širok spektar proizvoda koji se prave od jabuka (voćni sokovi, rakije, pekmezi, čips itd.) 	<ul style="list-style-type: none"> • nedovoljna organiziranost malih proizvođača u zadruge i klastere • proizvodnja za nepoznate kupce i prodaja na malo • fragmentacija uroda (nizak obim proizvodnje po proizvođaču) • nedovoljno prilagođavanje asortimana stalnom snabdijevanju tržišta konzumnim jabukama • niska otkupna cijena proizvoda • odsustvo znanja o metodama kultivacije, prikupljanja uroda i poslovanja • nepostojanje stabilnog tržišta • nepostojanje prerađivačkih kapaciteta: linija za sušenje i linija za proizvodnju sokova i ekstrakata koje omogućavaju dodavanje vrijednosti u lancu • carinske barijere sprečavaju izvoz jabuka zbog nepostojanja koncepta integrirane proizvodnje kao osnove za proizvodnju proizvoda sigurnih po ljudsko zdravlje
PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • proizvodnja s geografskim porijeklom i dalji rast izvoza • proizvodnja tradicionalnih proizvoda • mogućnost da se ova grupa proizvoda koristi u proizvodnji alkohola, sokova, đemova i kompota • dostupnost visokokvalitetnog sadnog materijala • kombiniranje tradicionalnih proizvoda od jabuka sa ekoturizmom • uvođenje modernih tehnologija • povećana potražnja kao rezultat razvitka turizma 	<ul style="list-style-type: none"> • tradicionalni pristup proizvodnji • odsustvo adekvatnog zoniranja u područjima voćarske proizvodnje • sezonsko voće ima ograničen rok trajanja (kratak period upotrebe ako se drži van hladnjača) • uvođenje izvoznih barijera od strane EU • klimatski uvjeti (negativan utjecaj ekstremnih vremenskih uvjeta – suše i niskih temperatura) • nedostatak primjene modernih tehnologija u proizvodnji (intenzivniji oblici kultivacije, korištenje fitohormona) • odsustvo dugoročne politike poticaja i razvoja voćarsva

3. Med

Pčelarstvo je grana poljoprivrede koja je tradicionalno prisutna u općini Žepče. Bavljenje pčelarstvom, zbog kvalitetnog domaćeg meda i povoljnih klimatskih uvjeta, Žepče svrstava u jednu od najzdravijih i najkvalitetnijih sredina u BiH kada su u pitanju prirodni ambijent, klima, čist zrak i voda. Područje u kojem borave pčele je čisto područje nezagađenih šumskih i pašnjačkih površina. Ne dodaju mu se nikakve primjese i radi se o 100% prirodnom proizvodu vrhunske kvalitete što su potvrdile brojne analize proizvoda.

Na području Žepča registrirano je 192 pčelara, koji su članovi dva udruženja: „Udruga građana pčelara Žepče“ (osnovano 2000.god.) i “Udruženje pčelara poljoprivrednika “Matica-ANA ARI” Željezno Polje (osnovano 2003.god.)

Ukupan broj košnica iznosi 4.050, na području cijele općine, a godišnje se prosječno proizvede 20 kg meda po košnici; odnosno 81 t godišnje na području općine Žepče. To je 3,24% ukupne godišnje proizvodnje meda u BiH.

Pored meda tu su i drugi pčelarski proizvodi kao što su polen, propolis, matična mliječ, vosak, matice i rojevi, međutim oni se proizvode u znatno manjim količinama, a da bi se unaprijedila i povećala proizvodnja tih proizvoda neophodno je ulaganje u pčelarsku opremu.

Med se prodaje uglavnom na području općine Žepče, te susjednih općina, Doboj, Zavidovići, Maglaj i Zenica, te jedan dio u Sarajevo. Nema ugovorenog otkupa proizvoda. Prodaja robe uglavnom se vrši direktnom prodajom po narudžbi ili prodajom „na kućnom“ pragu. Proizvođači putem navedena dva udruženja često sudjeluju na sajmovima, gdje također prodaju manje količine svojih proizvoda i promoviraju proizvode diljem BiH.

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none">• rast standarda i tržišta proizvoda dodane vrijednosti• širok asortiman proizvoda• visok stupanj finalizacije proizvoda• povoljni prirodni uvjeti za proizvodnju• visoka kvalitete proizvoda• organizirano djelovanje pčelara putem o udruženja• kontinuirano educiranje pčelara• dobra cijena proizvoda	<ul style="list-style-type: none">• mala financijska moć proizvođača• nemogućnost pronalaska većih otkupljivača zbog nedostatne proizvodnje za velike narudžbe• otežan plasman robe zbog nemogućnosti kontrole kvaliteta meda• nedovoljno ulaganje u marketing proizvoda
PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none">• politika poticaja koja se usmjerava od poljoprivrede prema ruralnom razvitku• povećanje cjelokupne proizvodnje, povećanjem broja članova i broja• novi trendovi u prehrani, održavanju zdravlja, kozmetici, alternativnoj medicini...• osnivanje zadruga• povlačenje sredstava od stranih fondova	<ul style="list-style-type: none">• konkurencija zamjenskih proizvoda• konkurencija proizvoda loše kvalitete s znatno nižim cijenama• loši vremenski uvjeti, koji narušavaju pašu pčela• nesavjesno korištenje zaštitnih sredstava u voćarstvu• usklađivanje s EU standardima• spora procedura usklađivanja s EU standardima i nemogućnost izvoza

4. Sir

Proizvodnja sireva u općini Žepče ima dugu tradiciju. Raznolikost i specifičnost tih sireva uvjetovana je klimatskim obilježjima ovog područja te tradicijom hranidbe i držanja mliječne stoke kao i recepturom prerade mlijeka u sir. Prvenstveno u ruralnim područjima, tradicija prerade mlijeka zadržala se do današnjeg dana, zbog potreba seoskih domaćinstava koji ove proizvode pripremaju za vlastite potrebe, ali i za potrebe lokalnog stanovništva koji ih kupuju, što osigurava značajan izvor prihoda za seoske obitelji. Proizvodnja autohtonih mliječnih proizvoda, pa tako i sira, održala se u općini Žepče stoljećima.

Na području Žepča se danas proizvode različite vrste sireva kao što su: masni suhi sir, kiseli svježi sir, kiseli suhi sir, svježi sir, trapist, mozzarella, feta, skuta, škripavac, te sirevi s raznim dodatcima kao što je različito začinsko i ljekovito bilje, povrće i sušeno voće i sušeno meso. Sirevi se rade uglavnom od kravljeg mlijeka, ali značajno je napomenuti da se također rade i od ovčjeg i kozjeg mlijeka, koji su izvanredne kakvoće.

Karakteristično je da se proizvodnja i potrošnja ovih proizvoda odvija, još uvijek, dobrim dijelom u samim seoskim domaćinstvima. Tehnologija većine ovih sireva je jednostavna, prilagođena skromnim uvjetima domaćinstva, a proizvodni postupak nije pretrpio značajnije promjene u odnosu na prvobitni način proizvodnje.

Na području općine Žepče djeluje Udruženje poljoprivrednika „Proizvođači mlijeka“ koji okupljaju oko 130 kooperanata koji pored prodaje mlijeka u svježem stanju proizvode razne vrste domaćih sireva.

Neki od značajnih proizvođača sira na području općine Žepče su: Farma „Pranjaš“, OPG „Agro Barbarić“, OPG „Ramče“, Viktor Slišković, Marinko Đuzel, Marica Antolović, Dušanka Grozdić, Fadila Husićić, Safeta Jusufović, Kristina Jukić, Snežana Jukić, Mevlida Bajrić, Emina Jusufović.

Evidencije o količini proizvedenih sireva se ne vodi, i veliki dio tih proizvoda se proda „na crno“ tako da je teško procijeniti godišnju količinu proizvodnje. Proizvođači svoje sireve prodaju u lokalnim supermarketima, na tržnici ili po narudžbi na „kućnom pragu“.

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none">• potrošači se sve više opredjeljuju za lokalno proizvedene mliječne proizvode• na farmama prisutno je osnovno znanje i tradicija proizvodnje mlijeka i sira te držanja stoke• broj mliječnih krava, ovaca, koza postepeno raste• kvalitet i raznolikost proizvoda• dovoljne količine mlijeka za proizvodnju sireva, kao i mogućnost proširenja kapaciteta proizvodnje	<ul style="list-style-type: none">• mali broj domaćinstava koje imaju veliki broj krava• nizak nivo higijene na farmama i u mljekarama zbog neznanja, loše opreme kao i nedostatka ulaganja• nedovoljne savjetodavne i stručne usluge• nema specijaliziranje i registrirane proizvodnje• proizvodnja je bazirana na obiteljskim gospodarstvima• nedovoljna opremljenost i mehanizacija za modernu proizvodnju
PRIILIKE	PRIJETNJE

<ul style="list-style-type: none"> • povećanja potražnja potrošača za domaćim proizvodima • radna snaga u ruralnim područjima je dovoljna da zadovolji dodatne potrebe za radnicima • interes lokalnih proizvođača za specijaliziranjem proizvodnje i usvajanjem novih znanja 	<ul style="list-style-type: none"> • nedovoljno investiranje u sektor • veliki broj malih proizvođača čini proizvodnju nekonkurentnom • potrošači više vjeruju stranim proizvođačima pa tako kupuju više proizvode stranih proizvođača • neiskorištenost resursa i proizvodnih kapaciteta
--	---

5. Ljekobilje

Ljekovito bilje se na području općine Žepče uzgaja na oko 4 ha površine, a od vrsta najzastupljenije su matičnjak (*Melissa officinalis* L., fam.Lamiaceae), neven (*Calendula officinalis* L. fam.Asteraceae) i lavanda (*Lavandula vera* DC.,fam.Lamiaceae.). Izvoz je baziran na američko tržište.

Prema evidenciji OPZ „Agrofarm“ Žepče za 2013.god, broj kooperanata koji se bavi ovom vrstom poljoprivredne proizvodnje je cca 30, sa područja tri općine: Žepče, Zavidovići i Maglaj. Na površinama koje zauzima ljekobilje najviše je zastupljena biljka matičnjak. Kooperanti ljekobilje prodaju u raznim varijantama: osušeno, svježe ili ga prerađuju za dobivanje visokokvalitetnog ulja od matičnjaka (*Melissa Officinalis* L.).

Od 2008. godine OPZ „Agrofarm“ Žepče krenula je s preradom (destilacijom) matičnjaka, gdje je od 2008. -2013. godine preradom dobiveno oko 56 kg ulja, a prerađeno je oko 481 tona sirove mase matičnjaka. OPZ „Agrofram“ Žepče posjeduje postrojenje za destilaciju ljekovitog bilja kapaciteta do 250 L.

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • raspoložemo sa velikim bogastvom i raznovršnošću ljekovitih biljnih vrsta. • kvalitet bilja je iznad prosječnih evropskih vrijednosti. • izražen je i povećan nivo znanja uzgajivača • opća je ocjena evropskih eksperata da je učinjen napredak u MAP sektoru. • izvozom ljekovitog bilja popravljmo platno deviznu poziciju BIH. 	<ul style="list-style-type: none"> • nedovoljno iskorišteni prirodni potencijali. • nedovoljni i nepovoljni finansijski resursi za potpore u ruralnim sredinama. • nedostatak investicionih potpora za kapitalna ulaganja u uzgoj i preradu.
PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • strana ulaganja – predpristupni fondovi. • javna potpora ruralnim područjima. • izvoz sirovine i proizvoda certificiranih kao organski. • veliki potencijal i raznovrsnost MAP sektora. 	<ul style="list-style-type: none"> • izražena konkurencija od stranih većih privrednih centara u MAP sektoru.. • nestabilnost društveno-političkog okruženja. • nizak nivo konkurentnosti vlastitih proizvoda. • opasnost od narušavanja biodiverziteta

6. Rakija

Proizvodnja rakije je tradicionalna u općini Žepče i temelji se na dugogodišnjem predanom radu po recepturama koje se desetljećima prenose s koljena na koljeno. Rakija se proizvodi u većini seoskih domaćinstava, a njena kvaliteta ovisi o samom postupku proizvodnje.

Rakija se u većini slučajeva proizvodi za vlastitu upotrebu od voća iz vlastitih voćnjaka. Manji dio rakije se proizvodi za prodaju, ali postoji veliki potencijal za razvoj ove vrste proizvodnje. To su iskustvo i dobra tehnika proizvodnje, te dovoljne količine voća koje se može koristiti za proizvodnju ovog u svijetu cijenjenog alkoholnog pića.

Vrste rakija koje se najviše proizvode su šljiva, jabukovača, meduška, travarica, viljamovka, dunja, te razne vrste domaćih likera kao što su liker od višnje, drenka, oraha, borovnice, maline, kupine i dr. Svaki proizvođač ima svoju tehniku proizvodnje tako da je svaki od proizvoda specifičan na svoj način.

Najpoznatiji proizvođači su domaće rakije i likera na području općine Žepče su:

- Branko Pervan, koji je ujedno i jedini registrirani proizvođač specijalnih alkoholnih pića, rakije i likera visoke kvalitete. U sklopu svog obrta OG „Pervan“ proizvodi razne vrste rakija kao što su šljivovica, jabukovača, viljamovka, medovača, likeri višnjevac, orahovac i dr. Godišnje proizvede i proda preko 1000 L rakije, i oko 300 L likera. Svoje proizvode prodaje u „Armani trade“ d.o.o., „Sinan Commerce“ d.o.o., „Mepromex“ d.o.o. Zavidovići, Restoran „Zovko“ Žepče i „Bingo“ tržni centar Zenica. Planira povećati proizvodnju jer trenutna količina proizvodnje ne zadovoljava zahtjeve tržišta.
- Anto Tomas, koji proizvede u prosjeku 4000 L rakije i 1000 L likera. Od rakija proizvodi razne vrste rakija i likera od kojih su najzastupljenije: meduška, šljiva, viljamovka, travarica, jabukovača. Vrlo zanimljiva dekoracija boca na drvenim i staklenim stalcima ove proizvode čini unikatnim i prepoznatljivim. Svoje proizvode prodaje uglavnom prijateljima i poznanicima ili po narudžbi.
- Goran Balukčić proizvede oko 1000 L rakije i oko 200 L likera. Njegova pića su pakovana u boce koje su ukrašene na poseban način pomoću talijanske gline koja se pomoću posebnih kalupa oblikuje, suši, farba i lijepi na staklene boce, što im daje jako lijepi dekorativni izgled. Prodaje ih na kućnom pragu, prijateljima i poznanicima. Sve proizvodi od voća iz vlastitih voćnjaka.

Pored ovih proizvođača veliki je broj onih koji rade manje količine ovih alkoholnih pića. S obzirom da ova vrsta proizvodnje nije razvijena u tolikoj mjeri ne postoje statistički podatci o ukupnoj godišnjoj proizvodnji i broju proizvođača. Međutim možemo sa sigurnošću reći da je ovo vrsta proizvodnje koja ima veliki potencijal razvoja na području općine Žepče.

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none">• dugogodišnje iskustvo i tradicija proizvodnje• dobar kvalitet i raznovrsnost proizvoda• stalni porast proizvodnje• registracija proizvodnje	<ul style="list-style-type: none">• mala proizvodnja tradicijskih proizvoda po gospodarstvu• veći broj proizvođača koji rade manje količine ovih proizvoda

<ul style="list-style-type: none"> inovativnost dizajna i pakovanja 	<ul style="list-style-type: none"> mal broj registriranih proizvođača nedefinirana tehnologija proizvodnje tradicijskih proizvoda niska organizacija proizvodnje mala financijska moć proizvođača
PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> razvoj ruralnog turizma rast standarda i tržišta proizvoda dodane vrijednosti postojanje turističko-ugostiteljska djelatnost pristup novim tržištima ulaganje nu marketing proizvoda 	<ul style="list-style-type: none"> velika konkurencija stranih proizvoda zakonodavstvo u području prehrambenog sektora

Zaključak:

Tradicionalna poljoprivredna proizvodnja predstavlja jedan od ključnih ekoloških procesa u općini Žepče. Tradicionalna poljoprivreda ima i gospodarsku važnosti. Poljoprivredna proizvodnja organizirana je na seljačkim gospodarstvima. Najčešće se radi o malom opsegu proizvodnje, namijenjenom najčešće za osobne potrebe, te posebne prigode kao što su obiteljska slavlja, te narodne svetkovine i običaji.

Tržna ponuda ovih proizvoda je vrlo ograničena. Da bi se lokalno stanovništvo zainteresiralo i dugoročno vezalo za ove proizvodnje, one moraju postati ekonomski atraktivnije. To je moguće kroz povećanje njihove tržne vrijednosti, odnosno kroz njihovu preradu i primjerenu pripremu za tržište, brendiranje i marketing. Potrebna je veća podrška institucija kao i starteški pristup razvoju domaće poljoprivredne proizvodnje.

Razvojne mogućnosti Općine su: uređenje zemljišnih površina i povećanje površina. veći stupanj finalizacije proizvodnje u vlastitim prerađivačkim kapacitetima; unapređenje tehnologije prerade poljoprivrednih proizvoda; povećanje konkurentnosti razvojem MSP i integracijom putem klastera; povećanje mogućnosti izvoza, uspostavljanjem ISO standardizacije i poboljšanjem kvaliteta proizvoda; razvoj ekološke proizvodnje.

